

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Пламен Д. Чипев, член на научно жури

утвърдено с решение на НС (прот. № 4 от 10.04.2019 г.)
и заповед на Директора № 122 (от 12.04.2019 г.)
в конкурс за заемане на академична длъжност "ПРОФЕСОР", обявен от Института за
икономически изследвания при БАН в ДВ, бр.13 от 12.02.2019 г.

Кандидат: **Радостина Телериг Бакърджиева**

I. Кратки биографични данни за кандидата.

Радостина Бакърджиева е доцент, д-р по икономика в Института за икономически изследвания при БАН. Завършила е „Политическа икономия в УНСС, а е получила докторската си степен в СУ „Климент Охридски“. Дисертацията ѝ е на тема: „*Общото и особеното в стопанския механизъм на НРБ и ГДР*“. През 1989 г. постъпва на работа в ИИИ – БАН, като последователно заема позиции на научен сътрудник III - I степен, а от 2007 г. и досега е доцент в същия институт.

Доц. Бакърджиева работи в полето на микро- и макро-икономиката, социология, стопанското управление и сравнителен анализ на стопански системи. Основните ѝ интереси са в изследването на корпоративната социална отговорност (КСО). Откроява се фокусът ѝ върху еволюцията на теорията на КСО.

II. Обща характеристика на научната и научно-приложната продукция на кандидата.

1. Общо описание на представените материали (монографии, учебници, статии, доклади, проекти и др.) по изследователски области.

Представените от кандидата материали включват научни монографии, научни и научно-приложни студии и статии, доклади от научни конференции, както и участия и ръководство в научни проекти. Монографиите са фокусирани в полето на корпоративната социална отговорност, прилагането на международните социални стандарти в българските фирми спрямо съответните европейски стандарти. Голяма част от статиите и студиите също са фокусирани в тази област, но покриват и широк спектър от свързани проблеми, като управлението на нефинансовия риск и аспекти на рисковия капитал, зависимостта на КСО от веригата на доставките, социалната осигуряване в някои

европейски страни, нефинансовата отчетност, социалните предприятия и корпоративното управление на българските фирми.

Специално място заемат изследванията на кандидата в практически и приложен план, като прилагане на стандартите за КСО и оценка на КСО в български фирми (вкл. статия на англ. език), емпиричните доказателства за КСО, някои конкретни стандарти (като самооценката по ИСО 26000). В същата приложна посока са и изследванията му върху утвърждаване на стандартите за добро корпоративно управление (гл. от книга).

Участието му в научни проекти е тясно свързано с публикациите и съответно посочените вече области, но има и няколко проекта в по-широки области – стратегията за устойчиво развитие на РБ, повишаване качеството на образованието и менторство на студентски практики.

2. Обща характеристика на научната, научно-приложната и преподавателска дейност на кандидата.

От представените материали се вижда, че доц. Бакърджиева има широка научна дейност в полето на приватизацията и реструктурирането на предприятията, проблемите на иновациите, корпоративното управление. През последните години, които са и предмет на настоящия конкурс, тя се е специализирала в областта на Корпоративната социална отговорност. Активната ѝ творческа дейност се потвърждава не само от двете ѝ монографии, множеството други научни публикации, но и от участието ѝ в множество проекти от 2007г. до 2019г. в това число и два индивидуални.

Сред проектите се открояват няколко международни разработвани съвместно с партньори от Швейцария (2009г.), Русия (2007-2008), Световната банка (2008г.) и Европейския съюз (2015-2017г.). Аз познавам кандидата от 1989 г., когато тя постъпи на работа в секцията на ИИИ при БАН в която работех, така че имам и широки лични впечатления от работата ѝ по някои от тези проекти и убедителния начин по който ги защити. Също така, макар, че представените документи не предлагат изчерпателни данни за нейната преподавателска дейност, мога да засвидетелствам, че доц. Бакърджиева работи дълги години, като хоноруван доцент във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, участва в провеждането на студентски практики на студенти от ЮЗУ-Благоевград и ръководи подготовката на техните проекти.

В практично-приложен план доц. Бакърджиева взема активно участие при обучение на синдикални лидери, посветено на повишаване тяхната компетентност за минимизиране на рисковете и заплахите за здравето и безопасността на труда в предприятията.

Кандидатът има и висока обществена активност включвайки се като експерт в националния координационен съвет по КСО към МТСП (2016-2018) и в Икономическия и социален съвет (2017-2018).

Натрупаният богат академичен опит на кандидата му позволява равномерно и ефективно разпределение на усилията и времето между научната, преподавателската и експертната заетост.

III. Количествена характеристика на научната продукция на кандидата.

Кандидатът е представил научна продукция за рецензиране съобразно показателите **А, В, Г, Д и Е**, от изискванията - минималните национални, както и тези по чл. 1, ал. 2 от ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА НАУЧНИ СТЕПЕНИ И ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНИ ДЛЪЖНОСТИ В ИИИ ПРИ БАН (ППНСЗАД в ИИИ при БАН), разпределена в както следва: раздел **А**) дисертационен труд за присъждане на степен „доктор“; раздел **В**) хабилитационен труд; раздел **Г**) 35 други научни трудове (1 монография, 29 статии, 2 студии и 3 глави от книги); раздел **Д**) 51 цитирания и раздел **Е**) участия в 13 научни проекта (9 национални и 4 международни). *[В добавка кандидатът е посочил и 3 труда, на които не е присъден ISBN/ISSN и които поради тази причина не са представени за рецензиране в настоящия конкурс.]*

Материалите от раздели **А) – 50 т. и В) - 100 т.** удовлетворяват напълно посочените вече изисквания. От прегледа на представените публикации в раздел **Г**) се вижда, че има известни съвпадения на заглавия и проблеми в отделните предложени за рецензиране работи. Така напр. в раздел **Г.7** са представени три доклада - **Г.7.2-2, Г.7.2-3, Г.7.2-4** публикувани на три различни конференции с идентични заглавия. Независимо от това, след внимателен преглед, смятам, че те имат достатъчно различия в съдържанието, могат да се приемат като самостоятелни работи и ги приемам за рецензиране. Аналогично, приемам за рецензиране и два материала **Г.7.1-6** и **Г.7.2-8**, които не са представени на материален носител, но са посочени линкове към тях и макар и усложнено, могат да бъдат достъпни онлайн.

В същото време, монография **Г.4-1** фигурира и в списъка на публикациите представени към „Регистър на академичния състав на НАЦИД за Хабилитирани лица“, съгласно изискванията за заемане на акад. длъжност „Доцент“, което е причина да **не приема** тази публикация за рецензиране. Подобна е ситуацията и с публикация **Г.9-1**, която също фигурира в посочения списък, като ДВД публикация и която не приемам за

рецензиране по същата причина. **Не приемам** за рецензиране и публикация (Г.7.1-8), тъй-като представлява отзив за доклади представени на конференция и не съдържа оригинални приноси. **Не приемам** за рецензиране и съвместната публикация (Г7.1-9), която не е налична сред материалите и за която липсва разделителен протокол със съавтора й, съгласно изискванията.

Така след редуцията раздел Г включва за рецензиране **31** материала с общ сбор от точки **387,5**, което покрива с превишение изискуемия брой от 250 точки.

По показателите оформени в документите като раздел Е, кандидатът е представил 51 цитирания - 1 цит. е в списание реферирано и индексирано в SCOPUS (Д.11), 29 - в монографии и кол. томове с научно рецензиране (Д.12) и 21 - в нереферирани списания с научно рецензиране (Д.13). Списание Bulgarian Journal of Agricultural science (BJAS), е включено в „Списъка на съвременни бълг. научни изд., реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация“ и съответно цит. № 1 от раздел Д.11 отговаря на посочените по-горе изисквания минимални национални изисквания и тези на Правилника на ИИИ при БАН по раздели.

От останалите **не приемам** за рецензиране един цит. от тези в монографии и кол. томове с научно рецензиране (Д.12-13) и два от тези в нереферирани списания с научно рецензиране (Д.13-18 и Д.13-19). Причината е, че те са направени към посочената вече публикация (Г7.1-9), която не е налична сред материалите и за която липсва разделителен протокол със съавтора й, съгласно изискванията, поради което не може да се определи за приноса на кой от двамата съавтори се отнасят. Така общия брой приети цитирания се редуцира на **48**, а общия сбор точки - на **395**, което също значително превишава изисквания.

Прегледът на проектите показва, че между проекти №№2 и 3 на раздел Е.16 се покриват като заглавие, близки са като срок и резултати поради, които ги приемам за рецензиране, като един. За проекти №№4 и 9, от същия раздел кандидатът не е посочил срокове за изпълнение, поради което **не ги приемам** за рецензиране. Така броят на проектите се редуцира до **9**, общия сбор на точки по този показател е **185 т**, което покрива изискванията с превишение.

Обобщено, приети за рецензиране са:

А) дисертация за присъждане на н. ст. „доктор“ -	50 т.
В) хабилитационен труд -	100 т.
Г) 31 други публикации: 1 статия и 1 студия в реферирани издания, 8 статии в нереферирани издания, 18 доклада публикувани в конферентни сборници, и 3 глави от книги с общ сбор точки -	377,5 т.
Д) 48 цитата, от които един в SCOPUS и сбор -	395 т.
Е) 9 проекта -	190 т.

Приетите материали са публикувани след първата хабилитация на кандидата и са допустими за рецензиране в настоящия конкурс.

В заключение:

1. Общата сума е **1112,5 т.**, което значително надвишава изисквания минимален брой от 650 точки, при това напълно покрива изискваните точки по групи показатели А) и В) и надвишава минималните изисквания по групи Г), Д) и Е).

2. От представените материали - 2 публикации (1 статия и 1 студия) са публикувани в научни издания реферирани и индексирани в SCOPUS, с което покриват също посочените по горе минимални национални изисквания и изискванията по чл. 1, ал. 2 от (ППНСЗАД в ИИИ при БАН).

IV. Оценка на резултатите и научния принос на кандидата:

Основните групи постижения на кандидата могат да се систематизират в 3 групи:

а) обогатяване на спектъра от знания за теоретичните основи на КСО:

- *приноси към изучаване на същността на КСО.* Кандидатът систематизира теорията на КСО, акцентирайки върху нейната еволюция - от теорията на агентите, и тази на заинтересованите страни, през бенефициарните задължения на мениджърите до институционалната школа. Сред приносите е аргументирането на дефиницията на компонентите на КСО като публични институции, но и като съвкупност от стандарти и норми. Така КСО се разглежда като фундамент на корпоративната устойчивост и служи за инструмент за разрешаване на социални и екологични конфликти (**В; Г6-1; Г7.1-1; Г7.2-1**).

Авторът лансира обновена дефиниция за КСО: „*Корпоративната социална отговорност може да бъде дефинирана като единна система от последователни икономически, екологични и социални дейности, включително етични норми и ценности, при постоянно взаимодействие със заинтересованите страни с цел редуциране на нефинансовите рискове в посока към постигане на корпоративна устойчивост в изпълнение на целите на устойчивото развитие*“ (В1).

Кандидатът разкрива, че като проявление на корпоративното управление, КСО следва тясно връзката със заинтересованите страни, „*stakeholder corporation*“. Показани са конкурентните предимства, които КСО създава, допринасяйки за увеличаването на стойността на компанията (Г7.3-4).

Сред теоретичните приноси е и извеждане въздействието на компаниите върху обществото - компаниите генерират социална и екологична загриженост към заинтересованите страни на доброволен принцип между бизнеса и обществото (Г7.2-1). Авторът обосновава конвергенцията между англо-саксонския и европейския модели на КСО, подчертавайки, че българският модел на КСО (както и американския) е насочен към удовлетворяване на интересите на всички заинтересовани страни (Г7.2-1; Г7.2-3).

б) приноси по изясняване същността и особеностите на международните стандарти за корпоративна социална отговорност.

- *обогащаване и доразвиване критериите на международните стандарти за КСО.* Изследвайки критериите на международните стандарти за КСО, авторът достига до заключението, че тези критерии впоследствие се въплъщават в икономически индикатори, чрез които е възможно измерването на въздействието на компаниите върху обществото (В.1, Г.7.1-8, Г.7.2-6, Г.7.3-7).

Показва се извеждането на процесите на самооценка от критериите на *Международните стандарти за корпоративна социална отговорност*, прехода от еднократни, частични, добродетелни, социално-отговорни инициативи към системно интегрирана в корпоративните стратегии КСО и динамизиране на тенденциите, свързани с утвърждаването на фирмените институти на КСО (Комитети по КСО, по здраве и безопасност на труда и др.) Дефинирани са и ключовите изисквания към интегрираната отчетност в най-актуалния ѝ формат - *Глобалната инициатива по отчетност* (Г7.3-3).

Кандидатът разкрива значението на управлението на нефинансовия риск в контекста на корпоративната социална отговорност като фундамент на социалните стандарти. Показва, как международния стандарт *OHSAS 18001:2007* се превръща в ключов инструмент за задоволяване интересите на работници и служители, като най-важна *вътрешна заинтересована страна* в корпорациите, по отношение здравето и безопасността на труда. Стандартът се анализира в контекста на интегрирана система с *ISO 9001:2009* и *ISO 14001:2009*, които съвместно формират системата на мениджмънт на КСО с насоченост към прилагане на международни отчетни стандарти в подготовката за преход към неговият актуализиран формат *ISO 45001: 2018* (Г7.1-2).

- *идентифициране на индикатори за нефинансова отчетност*. Друг фокус в изследователска дейност на кандидата е нефинансовата отчетност, като връхна точка в еволюцията на КСО. В поредица от публикации авторът доказва, че същността на КСО-стандартите е не само да бъдат водещ инструмент за мониторинг, оценка на съответствието и контрол, а също и пръв, незадължителен, но необходим етап от развитието на нефинансовата отчетност. Формулирана е препоръка за синхронизиране на нефинансовата информация (В1; Г7.1-2, Г7.2-2; Г7.2-3).

Кандидатът откроява КСО стандартът *ISO 26 000*, като обобщаващ методически ориентир, чрез който се създават необходимите предпоставки за изграждане на методически унифицирана, хармонизирана платформа за оценка и сравнение между разностраните социално отговорни практики на различните организации. Направен е извода, че *ISO 26 000* е надеждна платформа за интегрирано управление на социалната отговорност в организациите с цел изграждане на ефективна стратегия за социална отговорност насочена към удовлетворяването на интересите на заинтересованите страни (Г7.3-5).

Друг принос е разкриване на връзката между КСО, и устойчивото развитие, чрез интегрирано отчитане на изискванията на стандартите на глобалната инициатива за отчитане (GRI). Развитието на нефинансови отчети е много динамичен процес, чийто връх е създаването на интегрирана система за отчетност (Г7.1-6).

в) проблеми на прилагането им в българските фирми

В тази област кандидатът прави мониторинг и оценка на състоянието и прилагането на КСО в българските компании през различни периоди от време. Част от публикациите имат за цел да изследват КСО на компаниите - филиали на ТНК, опериращи у нас,

както и на малките предприятия (МСП) техни контрагенти - доставчици, под-доставчици, клиенти (7.1-4). Разкрити са интересни социално отговорни практики МСП да поемат обучение на ученици от специализираните училища и след това да им гарантират работно място (Добрич) (7.1-1; 7.2-8). Въз основа на индикатори, неизползвани в предишни публикации са систематизирани данни за добри соц. практики (осигурени транспорт до работното място, отдих, детски градини и пр.).

Специален акцент в публикациите на доц. Бакърджиева е поставен върху изследването на Европейската стратегия за КСО, в частност в България. Направен е системен анализ на динамиката на КСО в българските предприятия в социална и екологична насока. Идентифицирани са институционалните субекти, които са двигатели на процесите на КСО. Отчетено е забавяне на прилагането на изискванията на Европейската Директива за нефинансовата отчетност и многообразието (Г7.1-3). Идентифицирани са процесите на организационна институционализация на КСО в контекста на изграждане на корпоративните субекти, отговорни за това - *Изпълнителен директор, Директор на дирекции „Управление на човешките ресурси“, „Маркетинг“ или „Връзки с обществеността“* (Г7.2-2).

За анализа на приложението на стандартите на КСО са представени резултати от емпирични изследвания (напр. за стандарт *OHSAS 18001:2007*). Въз основа на това са подготвени препоръки към корпоративните ръководства по повод ефективното прилагане на изискванията на стандарта и съблюдаването на неговите норми (Г7.1-2).

Сред приносите е направената оценка на прилагането на *ISO 9001:2015*. Формулирани са препоръки към мениджърите да проявяват по-голяма заинтересованост към стриктно изпълнение на изискванията на международните отчетни стандарти в интерес на устойчивия растеж в управляваните от тях фирми. Подчертава се, че ИСО стандартите са най-използвания отчетен инструмент на КСО в българските компании (Г.2-6; *публикацията е съвместна и оценена съгласно разделителния протокол*).

Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранна литература. Научните публикации на кандидата са добре познати и оценени сред специалистите, главно в национален мащаб – рецензирани са **48 цитирания** (от 51 представени). Авторът има също и международна известност чрез цитиране в *Bulgarian Journal of Agricultural science (BJAS)*, което е включено в база данни **SCOPUS**, но също така и чрез публикуване на англ. език – 6 публикации, като 1 статия и 1 студия са наскоро

публикувани в индексирания в SCOPUS списание *Economic Studies journal* и носят потенциал за допълнително цитиране.

Значимост на приносите за науката и практиката. Посочените приноси са значими в теоретично отношение защото те дават възможност от една страна българската научна общественост, но и практиката, да се запознаят с последните най-актуални и същевременно много важни изисквания на Корпоративната социална отговорност, която е интегрирана част от модерното корпоративно управление. Със своята актуалност, систематизираност и широк обхват на изследваната област приносите на кандидата са също така много важни за оценка, подобряване и ускоряване на прилагането на тези изисквания в българските фирми, което е основа за добро им функциониране и международно интегриране. Като е отбелязана на много места в трудовете на кандидата, добрите практики в корпоративното управление и особено в КСО допринасят за увеличаване на стойността на фирмите, за засилване на доверието на инвеститорите към тях и за висока публичност и отчитане на интересите на всички инвеститори.

V. Оценка на оригиналността на представените трудове и на достоверността на представените научни данни.

По отношение на рецензираните трудове не са налице сигнали или съмнения за плагиатство. Моята преценка е, че имат оригинален характер и са резултат от упорита и добросъвестна научно-изследователска работа на кандидата.

Предоставените данни са от различни проучвания, някои са извършени от външни социологически структури, а в случаите на големи проекти и от специалисти-членове на екипа, но във всички случаи това са квалифицирани социологически звена. Информацията също е събирана по различни начини – има социологични проучвания по специализирани въпросници, по метода на стандартизираното интервю (Г10-3), или пък от провеждани национално-представителни проучвания на широк кръг от населението с интервюта по метода „face to face“ в дома на интервюираните, избрани чрез двустепенна гнездова извадка (Г.10-1). Има случаи, когато данните са получени от организиране на фокус-групи по зададени теми.

Това прави представените в трудовете данни с висока степен на достоверност и не буди съмнения относно тяхната релевантност. В случаите където кандидатът е представил колективни работи са налице и съответните разделителни протоколи, а там където такъв отсъства, съответната публикация е изключена от рецензираните трудове.

VI. Критични бележки и препоръки

Когато става дума за такъв широк анализ на десетки произведения, проекти и цитати критичните бележки по необходимост са много общи. Все пак ще спомена няколко неща, които ми се струва, че могат да подпомогнат кандидата в бъдещата му работа.

1. Струва ми се, че е полезно да има по-дълбоко и стриктно отделяне на по-теоретичните трудове от по-практически насочените. Разбира се в големи трудове, като монографии е неизбежно представянето на всички страни на проблема, но в по-кратките разграничаването би довело до по-голяма дълбочина и детайл на обсъжданата материя.
2. Струва ми се работата на доц. Бакърджиева само би спечелила, ако се открие по ясно посоката на развитие в изследванията ѝ. Сега често се наблюдава, наред с новия проблем, който е застъпен в даден труд, известно връщане към проблеми, които вече е обсъдила и решила успешно. Така се получава от една страна повторемост на част от материала, от друга - новата част не винаги изпъква достатъчно ясно.
3. Тъй-като се познавам с доц. Бакърджиева от дълго време мога да отбележа с удоволствие, напредъка който тя е извървяла в работата с анкетите, интервютата и пр. емпирични изследвания. Сега нейните изводи са по-обосновани и задълбочени. Бих добавил, също, че ако тези данни ни се представят в повече подробности и детайли, като например, да се прилагат въпросниците или първичните статистики, когато обема позволява, това би дало на читателя една допълнителна възможност за самостоятелна, критична оценка на изложението.
4. Последната бележка е към тематичното разнообразие в изследователската работа на кандидата. Отново ще се позова на познанството си и ще кажа, че за разлика от предишен период в който тя имаше значително разпростиране в няколко области, през последните години, т.е. на практика в периода, който оценяваме тук, тя е изключително концентрирана върху една област. Наистина, тази област е многообразна, има множество аспекти особено при практическите проблеми на приложение, но все пак ми се струва, че едно леко отваряне и към проблемите на заинтересованите лица, и към корпоративния мениджмънт биха били много полезни.

Направените бележки, разбира се имат ограничено значение и в никакъв случай не поставят под съмнение, както качествата и заслугите на автора, така и неговите усилия, приноси и резултати в представените трудове.

VII. Заключение.

Посочените в тази рецензия теоретични и практико-приложни приноси съдържащи се в представените оригинални научни трудове ми дават основание за *положителна оценка*, за това, че доц. Бакърджиева отговаря напълно, както на националните изисквания регламентирани в ЗРАС, така и на условията за заемане на академична длъжност **„професор“** от *Правилника за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ИИИ при БАН (Чл. 89, ал.1)*.

На основата на изложените аргументи предлагам уважаемото научно жури да предложи на Научния съвет в ИИИ при БАН, да избере доц. д-р Радостина Телериг Бакърджиева за заемане на академичната длъжност **„професор“** по конкурса обявен от Института за икономически изследвания при БАН в ДВ, бр.13 от 12.02.2019 г. по професионално направление 3.8 „Икономика (КСО)“.

Дата.....

Член на журито:.....